

Vasko Simoniti

SLOVENSKA HISTORIOGRAFIJA O TURŠKIH VPADIH
IN OBRAMBI PRED NJIMI

Takoj v začetku je treba pojasniti besedo »slovenska« v naslovu. Upoštevani so tudi tuji avtorji, ki so pisali v revijah, izdanih na slovenskem ozemlju, in slovenski avtorji, ki so pisali v tuje ali druge jugoslovanske publikacije.

Slovenski in drugi zgodovinarji so se začeli že zelo zgodaj zanimati za probleme, ki se nanašajo na turške vpade in obrambo pred njimi. Lahko trdimo, da se skoraj nobena knjiga ali razprava o slovenski zgodovini, ki obravnava 15. in 16. stoletje, ne izogne tej problematiki. Zato je potreben pri navajanju splošnih sintetičnih pregledov selektiven pristop; enako tudi pri posameznih sklopih, ki direktno obravnavajo turške vpade ali obrambo pred njimi; obenem pa lahko zapišemo, da je o tej problematiki zelo težko zbrati popolno bibliografijo.

Preden se omejimo samo na slovensko historiografijo, moramo omeniti, da nam preučevanje omogoča tudi obsežna tuja in druga jugoslovanska literatura, ki se neposredno in posredno nanaša na navedeno problematiko. Tako pride v poštev, če omenimo le nekatera dela, pregled pokrajinskih zgodovinskih revij avstrijske Štajerske in Koroške, v Italiji Furlanije in Julijske krajine, objave rezultatov simpozijev v Mogersdorfu (Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 1969), v Gradcu (Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege. Grazer Forschungen zur Wirtschafts- und Socialgeschichte, Bd. 1, Graz 1971) in drugod. Prav tako moramo upoštevati literaturo, ki je zajeta v raznih specialnih tujih bibliografijah: Winfried Schulze, Die österreichische Militärgrenze (Ein Literatur- und Forschungsbericht), Militärgeschichtliche Mitteilungen 9 (1/1971), str. 187—196; Kurt Wessely, Zur Bibliographie der Militärgrenze, Österreichische Osthefte 13 (1971), str. 248—259; Kurt Wessely - Georg Zivkovic, Bibliographie zur Geschichte der k. k. Militärgrenze, v knjigi: Die k. k. Militärgrenze, Schriften des heeresgeschichtlichen Museums in Wien (Militärwissenschaftliches Institut), Bd. 6, 1973, str. 291—324; Kurt Wessely, Supplementärbibliographie zur österreichischen Militärgrenze, Österreichische Osthefte 16 (1974), str. 280—328; Wolfgang Kessler, Njemačka i austrijska historiografija o Vojnoj krajini, v knjigi: Vojna krajina (povijesni pregled, historiografija, rasprave), Zagreb 1984, str. 101—117; Dissertationenverzeichnis v Österreichische National Bibliothek na Dunaju. Od jugoslovanskih in slovenskih specialnih bibliografij oziroma izčrpnjših navedb literature pa omenimo: Zgodovina narodov Jugoslavije II, Ljubljana 1959, str. 336—345, 402—409; Mirko Breyer, Pokus bibliografije poviesti pobjede kod Siska 22. lipnja 1593. i obsada tvrđnje sisačke po Hasan paši Bosanskom u god. 1591. i 1592., Križevci 1893; Bibliografija rasprava i članaka (Izdanje i naklada Jugoslovenskog leksikografskog zavoda), knjiga 8, 9, 10, 11, Zagreb 1965, 1968, 1970, 1973; bibliografija Melite Pivec-Steletove na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani; Jože Munda, Bibliografija Slovenske matice 1864—1964, Ljubljana 1964; sem sodi še poglavje Zgodovina vojaške krajine v razpravi Vladimir Murko, Pravo, gospodarstvo, statistika, objavljena v knjigi Slovenska matica 1864—1964 (zbornik razprav in člankov), Ljubljana 1964, str. 255—256; pregled literature v neobjavljenem tipkopisu Stanka Juga, Turški napadi na Kranjsko in Primorsko v 15. in 16. stoletju (shranjen na Oddelku za zgodovino filozofske fakultete v Ljubljani),

ter literatura, navedena v delu Olga Janša-Zorn, Bibliografija slovenske zgodovine VII (Publikacije iz let 1973—1977), ZČ, 1—2, letnik 38, 1984, str. 101—102 (pod točko 68).

Slovenska historiografija je relativno pozno dobila znanstveno delo, ki daje pregled rezultatov dosedanjih raziskav turških napadov in vdorov na slovensko ozemlje in obenem opozarja na odprta vprašanja, na katera bi moralo dati odgovor. Ob širokem upoštevanju literature in virov smo tak pregled dobili v delu Ignacij Voje, Vplivi osmanskega imperija na slovenske dežele v 15. in 16. stoletju (problemi, stanje, historiografija), Zgodovinski časopis, 30, 1976, str. 3—21.¹

Že ob tem najosnovnejšem pregledu bibliografij in navedbe slovenskega historiografskega prereza dobimo vtis o razsežnosti navedene problematike ter lahko ugotovimo, da se pogosto posameznih problemskih sklopov ne da obravnavati ločeno — posebej samo v slovenskih deželah, ampak se jih mora obravnavati prav zaradi že omenjene medsebojne odvisnosti skupaj z zgodovino hrvaškega ozemlja.

Najcelovitejše preglede dogodkov in problemov, ki se vežejo na turške vpade in obrambo pred njimi, seveda z vidika preteklosti vseh slovenskih dežel, dobimo v splošnih pregledih slovenske zgodovine: Josip Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, 3. zv., Ljubljana 1913; Milko Kos, Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije, Ljubljana 1933,² Bogo Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda, knjiga 3, Ljubljana 1956; v ta sklop lahko prav tako štejemo delo istega avtorja, ki nam nudi sicer sporadično, pa vendar mnogo podatkov v knjigi Kmečki upori na Slovenskem, Ljubljana 1962; Zgodovina narodov Jugoslavije, II, Ljubljana 1959, str. 257, 287; Zgodovina Slovencev, Ljubljana, 1979. Od pokrajinskih zgodovin omenimo dela iz zbirke Slovenska zemlja, ki je izhajala pri Matici slovenski v Ljubljani v letih 1892 do 1926: S. Rutar, Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska, Ljubljana 1893; isti, Trst in Istra, 1899; F. Orožen, Kranjska, 1912; M. Potočnik, Koroška, 1909; F. Kovačič, Slovenska Štajerska in Prekmurje, 1926. Med pokrajinske zgodovine sodijo še F. Erjavec, Koroški Slovenci, 1. in 2. zv., Celovec 1955, 1956; zbornik razprav Prekmurški Slovenci v zgodovinopisju (razprava B. Grafenauerja), Murska Sobotna 1961; še danes zelo uporabna starejša zgodovina A. Dimitz, Geschichte Krains, 1—4, Laibach 1874—1876.

Obsežna je tudi literatura o zgodovini mest in raznih krajev, izdana v obliki posebnih monografij ali zbornikov. Večina teh monografij in zbornikov nam ponuja iz okvira naše problematike, če jo sploh zajema, le prispevke, ki so jih pisali zgodovinarski ljubitelji. Taki prispevki zajemajo seveda širše vsebine in skušajo prikazati cel zgodovinski razvoj enega kraja ali tudi širšega področja, tako da prispevki, ki se dotikajo turških vpadov ali obrambe pred njimi, predstavljajo le kratke in pogosto površne kompilacije že znanih dejstev, ki seveda ne prinašajo nikakršnih novosti. Med takimi monografskimi prikazi, ki so plod ljubiteljske dejavnosti, pa izstopajo dela: J. Dular, Metlika skozi stoletja, Metlika 1961; S. Stražar, Moravska dolina, Moravče 1979; A. Skubic, Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine, Buenos Aires 1976. Od znanstvenih krajevnih monografij sega precej širše kot kaže naslov, vendar pa nudi le malo iz naše problematike, delo J. Žontar, Zgodovina mesta Kranja, Kranj 1939;³ P. Blaznik, Škofja Loka in loško gospostvo (973—1803), Škofja Loka 1973. Med vredne monografske obdelave pa velja omeniti še delo I. Vrhovc, Zgodo-

¹ Isti avtor še: The Influence of the Ottoman Empire on Slovenian Countries in 15th and 16th Centuries (Problems and State of Historiography), Dissertationes Orientales, vol. 40, Prague 1978, str. 108—141; Problematika turskih provala u slovenačke zemlje i organizacija odbrane u 15. i 16. veku, Istorijski časopis, 25/26, 1979, str. 117—131; prav tako se delno dotika te problematike isti avtor še v razpravi Jugoslovanske dežele od prevlade Benečanov in Turkov do prevlade Habsburžanov (rezultati jugoslovanske historiografije in problemi), ZČ, 36/1982, str. 19—43.

² Nova spremenjena izdaja: Zgodovina Slovencev do petnajstega stoletja, Ljubljana 1955 in še Istorija Slovenaca od doseljenja do petnaestog veka, Beograd 1960.

³ Ponatis leta 1982 v Kranju.

vina Novega mesta, 1891; in (sicer v zborniku objavljeno) odlično majhno monografijo I. Simončič, Zgodovina kočevskega ozemlja, Kočevski zbornik, Ljubljana 1939. Poleg tega obstajajo še razni manjši članki, ki nudijo nove podatke,⁴ in na znanstvenem nivoju pisani prispevki v posameznih zbornikih⁵ in specializiranih revijah,⁶ ki obravnavajo razne posamezne probleme, zato jih v tem pregledu ne navajamo.

Razprave, ki so celovito posvečene samo turškim vpadom in obrambi pred njimi, so precej pisali zlasti v 19. stoletju. To potrjuje tudi Simon Rutar, ki je v oceni dela Franca Levca o turških vpadih (glej op. 11) leta 1891 zapisal: »Turški bôji so od nekdanj najljubši predmet slovenskim zgodovinarjem in to po pravici, zakaj za turških napadov se je v Slovencih najbolj vzbudila narodna samozavest...«. Narodna zavest in samozavest je imela predvsem trdno podlago v 15. in 16. stoletju, razvila pa se je prav v drugi polovici 19. stoletja. Zato ni čudno, da so mnogi dajali pri krepitevi slovenske zavesti poudarek prav preučevanju »turških bôjev« in s tem kazali na trdovratnost in žilavost slovenskega človeka (glej tudi tekst in opombe 30 in od 36 do 40, 42). Izšlo je nekaj obsežnejših del, pa tudi cela vrsta razprav in člankov, ki so prav zaradi pomanjkanja znanstvenih revij zelo razpršene po različnih časnikih in časopisih, ali pa so se ohranile zgolj v rokopisu.

Obsežnejši pregledi, ki se omejujejo na sistematizacijo podatkov: Braun (Braun-r), Krain und die Osmanen, oder die Einfälle und Raubzüge der osmanischen Horden in Krain, und die Leiden, Drangsale und Gegenwehr unserer Altvorderen, historisch geschildert, Illyrisches Blatt, 13, 1831, str. 1—4, 5—9, 10—12, 12—13, 13—14, 17—18, 21—23, 27—28, 30—32, 34—36, 47—48, 50—51.⁷ S. Povoden, Geschichte der Türken seit selber Zeit, in welcher sie zuerst in die Erbländer Oesterreichs eingebrochen sind, aus ächter Quelle gesammelt.⁸ Medtem ko imata ti dve deli le v naslovu opraviti z viri oziroma kritičnim vrednotenjem povzetih del, sloni pretežno na virih razprava P. Radics,⁹ Die Einfälle der Osmanen in Steiermark, Kärnten und Krain im 15. und 16. Jahrhundert mit besonderer Berücksichtigung der von ihnen benützten »Militärstrassen« und der Grenzvertheidigung, Österreichische militärische Zeitschrift, 1864, 2, str. 9—28, 84—92, 115—161. Ostala dela, ki temu sledijo, poskušajo že kritično uporabljati vire: J. Parapat, Turški boji v 15. in 16. stoletju s posebnim ozirom na Slovence, LMS, 1871, str. 3—159,¹⁰ F. Levec, Die Einfälle der Türken in Krain und Istrien, Jahresbericht der k. k. Staats-Oberrealschule in Laibach 1890/91, Laibach 1891, str. 1—58;¹¹ W. Levec, Die ersten Türkeneinfälle in Krain und Steiermark, MMK, 16, 1903, str. 169—200 — tu podaja avtor kritičen pretres podatkov dotedaj objavljenih tez o prvem vpadu na Štajersko in Kranjsko ter na podlagi novih virov in analize pride do zaključka o sočas-

⁴ P. Wolsegger, Zur Geschichte von Gottschee, Deutscher Kalender für Krain, 5/1892, str. 6—22; I. Vrhovec, Zgodovina šentpeterske fare v Ljubljani, Zbornik znanstvenih in poučnih spisov Maticе slovenske, Ljubljana 1903, str. 21—26; I. Steklasa, O starih pravicah mokronoškega trga, Dom in svet, 34/1918, str. 101—103; A. Skubic, Zgodovina ribniške župnije, Kočevski Slovencec, 4/1941, str. 1—9.

⁵ 750 let, Zbornik občine Slovenske Bistrice I, Ljubljana 1983.

⁶ ČZN, NV 19, 1983, št. 1—2; Kronika, 30/1982, št. 2; isto, 31/1983, št. 2—3.

⁷ Omenja se tudi avtor H. F. Xaver, ki naj bi pisal v Illyrisches Blatt, 13/1831, str. 5—9, 12—13, vendar gre za Brauna.

⁸ To delo je v rokopisu in se nahaja v graški zbirki rokopisov — katalog joanejskih rokopisov, stara sig. 819, nova sig. 2719. S. Povoden je živel na Ptuj in je svoje rokopise poklonil štajerskemu deželnemu arhivu — glej K. Samperl-Purg, Ptujski historiograf Simon Povoden (1753—1841), Kronika, 29/1981, str. 254—258.

⁹ Kljub temu, da je pisal nemško, se je avtor vsaj v letih 1877—1881, ko je veliko objavljati tudi v Letopisu Maticе slovenske, imel »za slovenskega pisca, ki kot pravi, raziskuje preteklost svojega naroda«, M. Kos, Splošna zgodovina (v zborniku razprav in člankov Slovenska matica 1864—1964, Ljubljana 1964), str. 168.

¹⁰ Na več mestih je zelo kritičen zlasti do Megiserja in Valvasorja, za katera pravi, da »brez podpore od druge strani ne zasluži ta psem naše vere«, str. 94; ocena o njegovem delu D. Trstenjak, Zora I/1872, 1, str. 13. Ocene o drugih delih: o delu F. Ilwofa, Die Einfälle der Osmanen in Steiermark, ki je končano šele veliko kasneje, MHVSt 9—10, 12, 32, 1859—1884 je pisal H. Costa v Blätter aus Krain 5/1861, 22, str. 88 in v MHVK, 15/1860, str. 6—8, 17/1862, str. 76; delo K. Haselbacha, Die Türkennoth im 15. Jahrhundert unter besonderer Berücksichtigung der Zustände Oesterreichs je ocenil F. Ilwof v MHVK, 19/1864, str. 86—87.

¹¹ Oceno tega dela je napisal S. Rutar, Ljubljanski Zvon, 9/1891, str. 499—501.

nem turškem vpadanju v ti dve deželi leta 1415. Odmik od navedenih del predstavlja M. Slekovec, Turki na slovenskem Štajerskem, Slovenske večernice, 48. zv., Celovec 1894, str. 3—54. V to skupino lahko uvrstimo še razpravo H. Svoboda, Die Türkeneinfälle in Krain (1520—1530), rokopisna disertacija, Graz 1899, katere originalna vrednost je zgolj v predstavitvi leta 1528, čeprav daje tudi širši pregled celotne problematike. Povzetek te disertacije, to je prav predstavitev leta 1528, je objavljen pod naslovom Ein Beitrag zur krainischen Landesgeschichte in Jahresbericht der k. k. Staats-Oberrealschule in Laibach 1898—99, Laibach 1899, str. 5—16. Poleg teh večjih pregledov je na eni strani cela vrsta člankov, ki so priložnostne narave in pregledno opisujejo celo obdobje turške nevarnosti, na drugi strani pa vrsta člankov in drobnih vesti, ki se nanašajo le na posamezna leta. Praviloma je vrednost prav teh slednjih večja.¹²

V dvajsetem stoletju je, v nasprotju z devetnajstim. tako celovito obravnavanje zamrlo. Poleg splošne obravnave v pregledih celotne slovenske zgodovine, kot smo jih že omenili, in posameznih krajših prispevkov se zgodovinarji niso ukvarjali s to problematiko. Leta 1943 pa S. Jug prav iz te teme napiše doktorsko disertacijo z naslovom Turški napadi na Kranjsko in Primorsko v 15. in 16. stoletju. Objavljena v dveh delih¹³ predstavlja najpopolnejšo in prvo večjo kritično pisano sintezo. Šele preučevanje v najnovejšem času nas opozarja, da naloga na tem področju še ni do konca izpolnjena. Z dosedaj še skoraj neuporabljenimi viri se poskuša doseči revizija kronologije turških vpadov v slovenske dežele.¹⁴

Pozornost v historiografiji je bila posvečena tudi posledicam turških vpadov, kajti viri prinašajo, pogosto sicer pretirane, konkretne podatke o škodi in

¹² Glej še opombo 4. Boljše članke zaznamujemo z + pri imenu avtorja. L. Kapus, Turki pred Kamnikom okoli leta 1525, Slovenska daničica, 3/1851, str. 4, 5; J. Rozman, Turki na Koroskem, Drobtnice, 7/1852, str. 149—159; isti, Turki na Kranjskem, Drobtnice, 9/1854, str. 139—155; A. Dimitz+, Skizze der Türkenkämpfe Krains im 15. Jhr., MHVK, 15/1860, str. 13—14; Notiz+ (o vpadu 1559), MHVK, 15/1860, str. 22; L. M. Krainz+, Nachträgliche Notiz zur Seite 22 der Vereines-Mittheilungen pro Februar 1860, MHVK, 15/1860, str. 53; P. Radics+, Die Türkenschlacht bei Radkersburg 1418, Blätter aus Krain, 8/1864, 19, str. 71—72; J. Parapat, Turki na Slovenskem, Slovenski glasnik, 10/1867, XIII/2, str. 28—29; J. Parapat, Turki pervikrat na Koroskem, Slovenske večernice, 1870, zv. 23, str. 58—64; isti, Prihod Turkov v Evropo in na slovensko zemljo, Besednik, 3/1871, 9 str. 68—69; S. Rutar+, Bolška soteska, Ljubljanski Zvon, 4/1884, str. 93—97; A. Steinwenter+, Suleiman II vor Marburg 1532, Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasium in Marburg, Marburg 1887, str. 3—28; J. Sattler, Turki v Podravju leta 1532, Slovenski gospodar, 25/1891, 18, str. 143—149, 19, str. 157—158; M. Slekovec, Turki na Dravskem polju, Slovenski gospodar, 28/1894, 21, str. 177—178, 22, str. 185—186, 23, str. 195; Kovačev, Turki na Štajerskem, posebno v Celju in okolici, Domovina, 5/1895, str. 3—5, 7—8; F. Ahn+, Die neue Türkenhilfsordnung für Krain in Jahre 1557 (gre sicer za objavo vira s kratko opombo), MMK, 18/1905, str. 205—206; I. Trošt, Turki na Gornjem Igu, Zvonček, 9/1909, str. 255—257; F. Komatar+, Der Türkeneinfall in Krain und Kroatien im Jahre 1511, Laibacher Zeitung, 12.—17. Februar 1910 (o vpadu samo 12. februarja 1910, str. 293); isti+, Die neue Türkenhilfsordnung für Krain vom 1557, Laibacher Zeitung, 2.—17. Jänner 1911 (ocena tega vira v Carnioli, 1911, str. 327); I. Vrhovec, Turške vojne po slovenskih deželah v 15. stoletju, Zvonček, 14/1913, 9, str. 201—207; J. Gruden, Ob zatonu polumeseca, Dom in svet, 26/1913, 1, str. 17—23; M. Kost+, Novi doneski k zgodovini turških bojev na Slovenskem, Casopsis za slovenski jezik, književnost in zgodovino, 2/1920, 1—2 (gre za oceno dela N. Jorje, Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au 15e siècle, 4. in 5. zv., Bucarest 1915, kjer opozarja Kos na turške vojske in napade na jugoslovanske in posebej slovenske dežele v drugi polovici 15. stoletja); F. Ošlaj, Törzsko gospostvo vu nasoj krajini, Domovina, 3/1922, 3/4, str. 7; B. Saria+, Donesek k zgodovini turških in ogrskih napadov, CZN, 17/1922, str. 39—40; I. Vrhovec+, Bitka pri Hrušici blizu Ljubljane leta 1491 in priče o njej, GMDS, 7—8/1926—27, Zgodovinski del, str. 12—14; F. Gumilar+, Prvi turški vpadi v Prekmurje, Mlad Prekmurec, 2/1937—1938, 3/4, str. 45—47, 9/10, str. 153—155; J. Lapajne, Doba turške groze v slovenskem Podravju, Slovenski narod, 71/1938, 192, str. 3; V. Travner, Wie Wildenrainer zum Retter Maribors wurde, Mariborer Zeitung, 72/1932, 249, str. 5—6; F. Sbutega, Hundert-tausend Türken vor Maribor — Im Jahre 1532 rettete Cristof Wildenrainer unsere Stadt vor der Verheerung durch die Türken, Mariborer Zeitung, 79/1939, 266, str. 5; I. Zelko+, Die Türkenherrschaft in den Komitaten Vas und Zala südlich der Raab, besonders im Übermurgebiet. Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, Heft 68, 1968, str. 167—180; isti, Turška oblast v Prekmurju, Stopinje 1983, str. 132—137; isti, Madžarska in turška oblast v Prekmurju, Stopinje 1985, str. 179—182; isti, Turški napadi in ropanja v gornjem Prekmurju, Stopinje 1986, str. 76—79; I. Voje, Turški vpadi na Kras in njihove posledice, v zborniku Lokey skozi čas, Ljubljana 1987, str. 34—48.

¹³ Turški napadi na Kranjsko in Primorsko od prve tretjine 16. stoletja, GMDS, 24/1943, str. 1—60; Turški napadi na Kranjsko in Primorsko od prve tretjine 16. stoletja do bitke pri Sisku (1593), ZČ, 9/1955, str. 28—62.

¹⁴ Sistematično se je s tem začel ukvarjati V. Simoniti, Prispevek k poznavanju turških vpadov v letih 1570 do 1575, ZČ, 31/1977, 4, str. 491—505; isti, Prispevek k poznavanju turških vpadov od leta 1576 do začetka gradnje Karlovca leta 1579, ZČ, 34/1980, 1—2, str. 87—100; na tem mestu omenjamo še članek A. Cremonesi, Zadnji turški vpad v Furlanijo (1499), Goriški letnik, 3, 1976, str. 124—129.

ujetnikih. Prav odpeljavanje ljudi v suženjstvo je pogojevalo razvoj, lahko rečemo, specialne oblike trgovine in finančnih operacij. Za tako trgovino je postal center Dubrovnik. Na podlagi virov dubrovnškega arhiva o odkupovanju ujetih kranjskih plemičev iz turškega ujetništva v 15. stoletju je pisal I. Božić, Ludovik Kozjaker v Dubrovniku, ZČ, 6/7, 1952/53, str. 522—530. O odkupu kranjskih meščanov v 16. stoletju je pisal S. Vilfan, Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege aus der Sicht der Ranzionierungen, der Steuern und der Preisbewegung, Graz 1971 (referat s simpozija 1970).¹⁵ V glavnem je usoda ujetnikov iz slovenskih dežel neznana. Redek primer o tem V. Boškovič in J. Šamić, Turski dokumenti o slovenačkom roblju u Sarajevu, ZČ, 33/1979, str. 5—12. Ta prispevek bi bil vreden širše diskusije, saj se pri ujetnikih slovenskega porekla pojavlja vprašanje, če ne gre pri tem morebiti za ujetnike slavonskega porekla? Posebno vprašanje je usoda turških ujetnikov, ki so bili ujeti v času vpadov in so postali lastnina posameznih kranjskih plemičev, ki so bili v službi v Vojni krajini. Doslej edini je o tem pisal I. Voje, Naseljavanje turskih zarobljenika u slovenačkim zemljama u 16. i 17. veku, Jugoslovenski istorijski časopis, 4/1969, str. 38—43; isti (še nekoliko razširjen) tekst O usodi turških ujetnikov v slovenskih deželah v 16. in 17. stoletju, ČZN, NV 8, 1972, str. 254—262.

Ena od hudih posledic turških vpadov v zadnji tretjini 15. in prvi tretjini 16. stoletja pa ni bila le materialna škoda, ampak precejšnje zmanjšanje števila kmečkega prebivalstva. Na nekaterih predelih je to znašalo celo 50 %, prizadete so bile zlasti pokrajine Kras, Notranjska, Dolenjska, Bela Krajina in delno Štajerska (M. Kos, Pivka v srednjem veku, Kronika, 24, 1976, str. 5—10; isti članek še v izbranih razpravah v knjigi Srednjeveška kulturna, družbena in politična zgodovina Slovencev, Ljubljana 1985, str. 330—337; isti, Srednjeveški urbarji za Slovenijo, tretji zvezek — Urbarji slovenskega Primorja, drugi del, SAZU, Ljubljana 1954, str. 69—72;¹⁶ F. Gestrin, Gospodarstvo in družba na Slovenskem v 16. stoletju, opis razvoja, ZČ 16/1982, str. 5—26; Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, I, Ljubljana 1970, str. 82—98; J. Šumrada, Gospodarske posledice turških vpadov na Kras do tridesetih let 16. stoletja — objavljeno v zborniku Družbena in kulturna podoba slovenske reformacije, SAZU, Ljubljana 1986, str. 17—25.¹⁷ Ob problemih o številu kristjanov, ki so jih Turki ujeli ali pobili, ter v zvezi z opustelostjo se pojavi vprašanje, na katero še ni bil dan zadovoljiv strokoven odgovor. To je vprašanje o številu prebivalstva v slovenskih deželah nasploh in posebej na Kranjskem, ki je bila v tistem času najbolj prizadeta (uspešen poskus predstavlja razprava S. Vilfana, navedena pod opombo 24). Opustelost omenjenih predelov je bila vzrok novi kolonizaciji. Večino zemlje, ki je bila vključena v dominikalno zemljo, so pridobili fevdalci. Od druge polovice 16. stoletja so naseljevali na te opustele kmetije Uskoke in to celo na najrodovitnejših nižinskih predelih (npr. okoli Ptuja). Če pa so opustelo zemljo oddajali kmetom, so zahtevali večje dajatve. Problemu nove kolonizacije in Uskokov je bilo posvečeno v historiografiji pre-

¹⁵ Vsi referati so izdani v knjigi: Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege. Grazer Forschungen zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte, Bd. 1, Graz 1971; ocena te knjige v Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark, Graz 1972, str. 285—298; o odkupovanju turških ujetnikov glej še I. Vrhovec, Meščanski špital, Doneski h kulturni zgodovini ljubljanskega mesta, Letopis Matice slovenske, 1898, str. 53; na podlagi dubrovnških arhivov o tej problematiki glej še I. Voje, Ekonomske veze između Dubrovnika i Dalmacije u 15. stoljeću, Radovi Instituta za hrvatsku povijest, 10, Zagreb 1977, str. 379—394 — o odkupovanju sužnjev str. 388—389; I. Voje, Odkupovanje Furlanov iz turškega ujetništva, ZČ, 41, 1987, št. 2, str. 257—264; članki, ki ne omenjajo ujetnikov oziroma odpeljanih ljudi v suženjstvo, ampak govorijo o odpadnikih, ki so se poturčili in (ali) s Turki sodelovali, so redki in tudi nekvadratni: L. M. Krainz, Wesir Mahmud, türkischer Pascha von drei Rossschweifen, ein Krainer, Blätter aus Krain, 1864, str. 88; isti članek še v MHVK, 19, 1864, str. 32—33; NN., Zur Geschichte des Renegatenthums, Blätter aus Krain, 1864, str. 91—92.

¹⁶ M. Kos v uvodni študiji v poglavju o gospodarstvu opozarja na pretiranost vsebine vesti raznih sodobnih kronistov in uradnih poročil o posledicah (pustoti) turških plenilnih pohodov.

¹⁷ Drobni prispevek o pustih kmetijah v Beli Krajini še K. Zupanič, Šopek poljskih cvetic iz Gribelj v Beli Krajini, Etnolog, 10/11, Ljubljana 1937—39, str. 116.

cej pozornosti. Na podlagi priimkov v urbarjih opozarja M. Kos v uvodni študiji o prebivalstvu, v knjigi Srednjeveški urbarji za Slovenijo, tretji zvezek — Urbarji slovenskega Primorja, drugi del, SAZU, Ljubljana 1954, str. 96—98, na novo kolonizacijo doseljencev iz hrvaških in srbskih krajev, ki so pred Turki in turškimi napadi pribežali ali se preselili na Kras in Goriško. Najbolje je obdelal to problematiko J. Mal, Uskočke seobe i slovenske pokrajine, Srpski etnografski zbornik, 30/1924 Ljubljana.¹⁸

Osnovno delo o razvoju obrambe slovenskih dežel v 15. stoletju in počasnem nastajanju Vojne krajine v 16. stoletju, s tem pa tudi o povezanosti hrvaških dežel z notranjeavstrijskimi, je napisal S. Rutar, Slovenske dežele in ustanovitev Vojaške krajine za Ferdinanda I, Spomenik o šeststoletnici začetka habsburške vlade na Slovenskem, Ljubljana 1883, str. 199—240.¹⁹ Prav o tej povezanosti slovenskih in hrvaških dežel pa nam pričajo mnoge biografije posameznih kranjskih fevdalcev, ki so zasedali pomembna vojaška mesta v Vojni krajini. Te biografije, ki so večinoma kompilacije in pisane na temelju objavljenih virov, nam v glavnem osvetljujejo samo Vojno krajino.²⁰ O posameznih dogodkih na Hrvaškem in vlogi slovenskih dežel pa je bila napisana cela vrsta člankov in razprav različne vrednosti.²¹ Na tem mestu moramo po-

¹⁸ Ocenno glej F. Kovačič, CZN, 21/1926, str. 144—146; ostala literatura: Verordung des römischen Königs Ferdinands I, de dato Regensburg 24 April. 1532 (objava vira z uvodno beležko), MHVK, 6/1851, 4, str. 28—29; Novice, 1871, str. 209; H. I. Bidermann, Zur Ansiedlungs- und Vertwärtungs-Geschichte der krainen Uskoken im 16. Jahrhundert, Archiv für Heimatkunde (F. Schumi), Laibach, 1/1881, str. 129—154; isti, Zur Geschichte der Uskoken in Krain, Archiv für Heimatkunde (F. Schumi), Laibach, 2/1884—1887, str. 174—207; isti, Zur Serbenansiedlungen in Steiermark und Warasdiner Grenz-Generalate, MHVSt, 31/1883, str. 3—62; J. Leinmüller, Über die Uskoken, MHVK, 20/1865, str. 48—49; I. Steklasa, Ivan Lenković (? — 1569), LMS, 1893, str. 58—110; A. Kobljar, Cegav je Zumberk?, IMK, 8/1898, 4, str. 135—140, 5, str. 163—172, 6, str. 211—219; G. Majcen, Donesek k uskoški nasebini v Skokah na Dravskem polju, CZN, 1905, str. 161—174 (dopolnjuje predvsem Bidermanovo razpravo Zur Serbenansiedlungen... glede omembe kraja Skoke pri Mariboru); oceno dela A. Iviča, Dolazak uskoka u Zumberak, 1907 je napisal W. Smid v Carniolia, 1/1908, str. 222—228; A. Ivič, Seoba Srba u Kranjsku, Srpski književni glasnik, 19/1907, str. 184—190; J. Mal, Zumberk in Marindol, Dom in svet, 24/1911, str. 266—268, 313—315; J. Mal, Uskočke nasebine in zumberaško vprašanje, predavanje v Leonovi družbi, Slovenec, 39/1911, št. 66, str. 1—3; V. Konšek, Die Uskoken in Sichelburg, Laibacher Wochenblatt, 1881, str. 44—45; V. Pirnat, Potomci uskokov v Sloveniji, Jadranska Straža, 17/1939, št. 10, str. 414—416; Gospodarska in družbena zgodovina Slovenec, Ljubljana 1970, str. 90.

¹⁹ O tem še I. Vrhovec, Turški davek in vojaška granica, Ljubljanski Zvon, 7/1887, 1, str. 12—18, 2, str. 102—106; oceno o razpravi S. Rutarja je napisal F. Kos, Tri zgodovinske razprave v Spomeniku o šeststoletnici začetka habsburške vlade na Slovenskem, Kres, 4/1884, št. 3, str. 165—167.

²⁰ Največ biografij je izšlo v Letopisu Matice slovenske: I. Steklasa, Žiga Višnjegorski, prvi avstrijski poslanec na turškem dvoru, 1528, LMS, 1887, str. 168—184; isti, Jožef Lamberg, drugi avstrijski poslanec na turškem dvoru (1489—1554), LMS, 1888, str. 190—204; isti, Ivan Lenković, LMS, 1893, str. 58—110 (to delo, omenjeno že pri opombi 18, je po našem mnenju najboljše Steklasovo delo); P. Radics, Herbert VIII, Freiherr zu Auersperg (1528—1575), Wien 1862; I. Steklasa, Herbert Turjaški (1528—1575), LMS, 1889, str. 88—121; isti, Ivan Turjaški (Auersperg) krajiški zapovednik (? — 1580), LMS, 1898, str. 130—158; isti, Jurij Lenković (? — 1601), LMS, 1895, str. 53—145; isti, Vid Kisel, karloviški general (1602—1609), Zbornik Slovenske matice, VI, 1904, str. 23—57; isti, Herbert X Turjaški (1613—1669), Ljubljanski Zvon, str. 612—616, 673—676, 739—741; isti, Herbert X Turjaški, karloviški general (1613—1669), Zbornik Slovenske matice, III, 1901, str. 90—119; Franc Karol Turjaški, karloviški general (1660—1713), Zbornik Slovenske matice, IV, 1902, str. 86—119; P. Radics, Ein »Präsent« der krainischen Landschaft 1573, Laibacher Zeitung, 12/1902, 35, str. 283—284; K. J. Prenner, Die zwei Heidenköpfe zu Auersperg, Carniolia, II, 1839—1840, str. 93—95, 97—98, 101—102; isti, Die Freiherren Rauber, Carniolia, IV, 1841, str. 133—134, 137—138, 141—142, 145—146, 149—150, 153—154; isti, Die Eggenberge, Carniolia, IV, 1841, str. 274—275, 277—279, 281—282, 286—287; A. Raic, Ivan baron Ungnad, Ljubljanski zvon, VII, 1887, str. 18—24, 92—100; o junaštvih kranjskih plemičev v bojih s Turki, posebno članov rodovin Auersperg in Coronini, je pisal F. X. Richter, Illyrische Gränzhelden, Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst, 10/1819, št. 79, str. 313—315, št. 80, str. 317—319, št. 81, str. 323—324, št. 82, str. 325—327, št. 85, str. 339—340, št. 86, str. 343—344, št. 87, str. 346—348; med drobtinice, ki nam nudijo zanimive biografske podatke o družbenem ozračju štejeemo delo J. Barle, Kake darove je dajalo zagrebško mesto Ivanu Lenkoviću, IMK, 6, 1896, str. 126—128.

²¹ Boljši članki in razprave so označene pri imenu z*: F. Komatar*, Die ersten Dienstjahre Hans Katzianers, Jahresbericht der k. k. Staatsoberrealschule in Laibach 1899/1900, Laibach 1900; R. Rutar*, Die Krainer vor Agram im Jahre 1529, MMK, 1891, str. 46—53; I. Steklasa*, Kako so Turki osvojili Bihač, Ljubljanski Zvon, 11/1891, str. 404—410, 486—492; isti*, Padec Krupe leta 1565, Ljubljanski Zvon, 12/1892, str. 169—174, 286—292; isti*, Khevenhüllerjeva vojska na Turke leta 1578, Ljubljanski Zvon, 14/1894, str. 662—669, 738—745; isti*, Osvojitve Kanije po Turkih leta 1600, Ljubljanski Zvon 15/1895, str. 112—116, 177—181, 301—305, 380—382, 626—635; L. Kupelwieser, Johann Katzianers Zug gegen die Türken 1537, Die Drau, 32/1899, 54, str. 1—4, 55, str. 1—3, 56, str. 1—2; B. Grafenauer*, Kralj Ivan Zapolja piše Mehmed begu Jahjapašiću, gospodarju srbske zemlje, da je njegovo pismo dobil, rokopisna proseminarska naloga, 1935 — gre za analizo pisma in obravnavo Kacijanarjevega pohoda /rokopis mi je prijazno dal na razpolago avtor, za kar se mu na tem mestu zahvaljujem/. Precej odmeva je našla med pisci bitka pri Sisku: J. L., Ursprung des Achatiusfestes zu Laibach und Auersperg, Illyrisches Blatt, št. 43, 1839, str. 173—174; n. n., Andreas von Auersperg, Illyrisches Blatt, 1843, str. 90—91; č., Slovenski spomenik na 22. den Rožni-

sebej omeniti še kvalitetno razpravo J. Žontar, Mihael Gaismair in Hrvatje, ZČ 19/20, 1965—1966, str. 205—218, ki prikazuje položaj hrvaškega plemstva v odnosu do Beneške republike, Ogrske, Habsburžanov in Turčije oziroma bosanskih begov v času od konca 15. stoletja do približno tridesetih let 16. stoletja.^{21a}

Poseben kompleks predstavlja preučevanje zelo razvejene obrambne organizacije v samih slovenskih deželah. Vojaška ureditev in s tem v zvezi finančna zakonodaja (saj je vojaška ureditev odvisna prav od te) sta imeli svoje pravne podlage v deželnih ročinih (»Landhandfesten«). Ti podajajo načelno materialno pravno ureditev razmerja med deželnim knezom in stanovi oziroma deželo. Temeljne norme deželnih ročinov o vojaških zadevah so določale predvsem dolžnosti in pravice deželnega kneza in deželanov v primeru obrambe ali napada. Glavno skrb in odgovornost za obrambo dežele je nosil deželni knez. Pri izvrševanju te svoje dolžnosti je bil deželni knez navezan na materialno pomoč dežel, zlasti na njihove finančne prispevke. V tej zvezi se je v vojaških zadevah prav tako kot v finančnih (kar je deloma eno in isto) izrazilo kazal dualistični ustroj stanovsko-monarhičnega teritorija, in to v medsebojnih pogajanjih med deželnim knezom in stanovi, pa tudi med stanovi raznih dežel o vojni pomoči.²² Za finančne odobritve in neposredno vojaško pomoč so si stanovi zagotavljali (ohranjali) določene svoboščine, ki so bile potrjene v teh deželnih ročinih.²³ O deželnem razvoju, upravnih organizaciji, obrambi, financah in davkih in razmerju med deželnimi stanovi in deželnim knezom je bilo napisano nekaj posameznih razprav,²⁴ sintetična pregleda pa vsekakor celovito predstavljata deli S. Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana 1961 in M. Verbič, Deželnozborniki spisi kranjskih stanov, I, Ljubljana 1980, uvodna razprava, str. XI—XX. S tem deželnim razvojem in dualističnim ustrojem je prišlo do vojaške organizacije, ki ima podobne paralele v vsem takratnem nemškem cesarstvu, vendar pa tudi čisto svojstvene oblike. O vojaški organizaciji nasploh imamo pregleden prispevek F. Tancik, Vojna stroka v obdobju od leta 1500 do 1650, Situla 13, razprave Narodnega muzeja v Ljubljani, Ljubljana 1973, str. 69—92, o samem vojaškem ustroju — fevdalnem, mestnem, kme-

ga cveta, 1593 — Dan svetiga Ahacija, Novice, 4/1846, str. 25, 99; P. Radics+, Die Schlacht bei Sissek, 22. Juni 1593, am Festtage des hl. Achatus, Laibach 1861; A. Koblar+, Boji na Krajinah in zmaga pri Sisku pred 300 leti, IMK, 3/1893, str. 81—90, 121—132, 161—174; J. Marinko, Iz Novega mesta v Bosno, Dom in svet, 6/1893, 1, str. 33—37, 2, str. 79—87, 3, str. 131—135; M. S., Turki pred Siskom, Dom in svet, 9/1893, str. 103—106; J. Gruden, Slavni dan Slovencev pri Sisku 22. rožnika leta 1593, Dom in svet, 6, 1893, str. 271—283; L. F., Spominki z bojišča pri Sisku, Dom in svet, 6, 1893, str. 331—335, 373—377; J. Barlet+, Še jedno poročilo o zmagi pri Sisku leta 1593, IMK, 4/1894, str. 201—204; S. Jug, Zmaga pri Sisku, Slovenec, 78/1944, 141, str. 6.

^{21a} O odnosih Hrvatov do Ogrske, Nemčije, Celjanov, Turčije, Benetk in obratno, vseh teh držav do Hrvatov v 15. stoletju do leta 1526 glej že pod opombo 12 omenjeno delo F. Komatar, Der Türkeneinfall in Krain und Kroatien im Jahre 1511. Kljub naslovu je turškemu vpadu posvečena zgolj ena stran, vse ostale pa dobro obravnavajo omenjene odnose, Laibacher Zeitung, 14.—17. Februar 1910, str. 304, 305, 313, 321, 329 (oceno tega dela je napisal M. Pajk, Carniola NV I, 1910, str. 80).

²² S. Vilfan, Deželni ročini kot vir naše ustavne zgodovine, GMDS, 25—26/1944—45, str. 65—84.

²³ O začetku in razvoju deželnih privilegijev: V. Levec, Die Krainischen Landhandfesten, Ein Beitrag zur österreichischen Rechtsgeschichte, 1898 /ponatis iz Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, 19. Band, 1898, str. 244—301/; notico o izdaji tega dela kot samostojne publikacije in kritične pripombe glej IMK, 8/1898, str. 221; A. Apf, Kärntens Landhandfesten (1122—1518), Graz 1908; A. Luschin, Die steirischen Landhandfesten, Beiträge zur Kunde steiermarkischer Geschichtsquellen, Graz 1872, str. 119—207; glej še navedeno delo pod opombo 22.

²⁴ F. Krones, Der Ausschusstag der drei Länder Steiermark, Kärnten und Krain zu Cilli vom 1555 — Beitrag zur Geschichte des innerösterreichischen Ständelebens, MHVK, 22/1867, 1/3, str. 31—34; P. Radics, Die krainische Landschaft und das krainische Landtagswesen (bis 1748), Eine Geschichtsstudie, Wien 1902; F. Komatar, Ein Beitrag zur Geschichte der krainischen Stände, Laibacher Zeitung, 162/1907, 58, str. 515—518, 59, str. 523, 60, str. 531, 61, str. 539, 62, str. 547; že v opombi 12 navedeni deli F. Ahn, Die neue Türkenhilfsordnung für Krain vom Jahre 1557, MMK, 18/1905, str. 205—206; F. Komatar, Die neue Türkenhilfsordnung für Krain vom 1557, Laibacher Zeitung 2.—17. Jänner 1911 (ocena v Carniolu, 1911, str. 327); o obliki zemljiškega obdavčenja in s tem pridobitvi finančnega kontingenta dežele Kranjske razprava J. Polec, Svobodniki na Kranjskem, GMDS, 1936, str. 5—142 (predvsem drugo poglavje z naslovom Imenjska knjiga in svobodniki, str. 16—33); S. Vilfan, Davčni privolitvi Kranjske za leti 1523 in 1527 lu popis prebivalstva gospostva Gradac, ZČ, 19/20, 1965/66, str. 219—233 — razprava se nanaša na našo temo le posredno, vendar pa nam daje uporabne, zelo zanimive rezultate; Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, II, Ljubljana 1980, passim; V. Simoniti, Doprinos Kranjske financiranju protuturske obrane u 16. stoljeću, v knjigi Vojna krajina (povijesni pregled, historiografija, rasprave), Zagreb 1984, str. 207—213.

čkem vojnem pozivu, o najemnikih pa več krajših prispevkov.²⁵ V ta sklop sodi še položaj Uskokov in njihova vojaška vloga (glej opombo 18) ter vloga martolozov ob slovensko-hrvaški meji, ki je, razen omemb v literaturi, še popolnoma odprto vprašanje. Edini članek, ki naj bi, po naslovu sodeč, spregovoril o martolozih, je napisal D. Trstenjak (*Martolosi, Slovenski gospodar* 4/1870, št. 17, str. 67). Toda v članku je, v nekaj vrstah povzeto po Valvasorju (*Die Ehre*, XII. Buch, str. 115), govora le o turških martolozih; sicer pa razpravlja, na Trstenjakov mitološki način, o nekem vpadu na Štajersko leta 1562.

V tej razvejani obrambni organizaciji predstavlja poseben sklop protiturška obveščevalna služba. Centralno obveščevalno službo avstrijskih Habsburžanov predstavlja odlično delo J. Žontar, *Obveščevalna služba in diplomacija avstrijskih Habsburžanov v boju proti Turkom v 16. stoletju*, SAZU, Ljubljana 1973. V knjigi nam avtor prikaže najpomembnejša obveščevalna centra, Benetke in Dubrovnik, od koder je dunajski dvor dobival vesti o situaciji v osmanskem cesarstvu, in delo enajstih dubrovniških obveščevalcev v 16. stoletju.²⁶ Relativno malo je obdelana obveščevalna služba ob sami turški meji. Ta se je sicer oblikovala že v 15. stoletju in je imela nalogo obveščati o »mikro« situaciji v Bosni posamezne poveljnike na sami meji in v notranjeavstrijskih deželah, obenem pa seveda tudi dvor na Dunaju in v Gradcu.²⁷ V glavnem (zajeto literaturo) je o tem pisal V. Simoniti, *Sistem obveščanja pred turško nevarnostjo v 16. stoletju*, *Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 28/1980, str. 93—99.²⁸ Obveščevalno funkcijo so imeli v 16. stoletju tudi že razni tiski (to so t. i. *Novice* — »*Neue Zeytungen*«, ki poročajo o raznih bojih, zmagah, turških grozovitostih, pa o notranjih turških razmerah, janičarskih uporih itd.), vendar je bila vloga teh tiskov predvsem propagandnega značaja.²⁹

²⁵ C. Prenner, *Ueber die ständischen Gultpferde und die ehemalige Landesverwahrung in Krain, Carniolia*, I/1838, str. 142—143, 146—147, 175—176, 177—178, 181—182; H. Costa, *Die ehemalige Stadtmiliz der Hauptstadt Laibach, Illyrisches Blatt*, 30/1848, 26, str. 101—102; P. Radics, *Geschichte der Laibacher Schützengesellschaft, Blätter aus Krain*, 6/1862, str. 20—28; A. Dimitz, *Urkundliche zur Geschichte des Schutzwesens in Krain*, MHVK, 18/1863, 8, str. 51—52, 12, str. 99—102; J. Parapat, *Narodna obramba za časa turških bojev*, Zora, 4/1875, 5, str. 40—41, 8, str. 64—65; o oprostivi obveznosti kmečkega poziva iz dela Notranjske, da gre ob turškem napadu v Silentabor, je napisal originalen prispevek z objavo vira A. Obreza, *Ein kleiner Beitrag zur Geschichte der Türkeneinfälle in Krain*, Archiv für Heimatkunde von F. Schumi, 2. Band, 1. Heft, Laibach 1884, str. 40—41; P. Radics, *Die ersten Garnisonen der k. u. k. Armee in Krain*, Argo, II/1893, str. 5—10; I. Vrhovec, *Vojskinci ogledi ljubljanski (Stadtmusterung)*, IMK, 4/1894, str. 212—214 (droben prispevek govori sicer o vpoklicu meščanov leta 1635, vendar daje podatke o obleki, oborožitvi, orožarni in samem sistemu vojske mest in trgov; o organizaciji in načinu kmečke obrambe pred Turki je napisal poljuden članek M. Jeza, *Kmečka obramba pred Turki*, Razori, 4/1935—1936, št. 2, str. 63—66; S. Vilfan, *Zgodovina neposrednih davkov in arestnega postopka v srednjeveški Ljubljani*, ZČ, 6/7, 1952/53, str. 417—427 (o vojski na str. 422—423); isti, *Koprski glavar Slovanov v avstrijsko-beneški vojni 1506—1516*, *Kronika*, 1954, str. 24—29; isti, *Pes Marko*, *Slovenski etnograf*, 1955; F. Tancik, *Topništvo in njegov razvoj v Sloveniji*, Ljubljana 1966 (rokopis v Narodnem muzeju v Ljubljani); V. Simoniti, *Organizacija obrambe pred Turki na ribniškem območju v 16. stoletju*, *Kronika*, 30/1982, str. 101—109.

²⁶ Glej še delo J. Zontar, Michael Cernović, *Geheimagent Ferdinands I. und Maximilian II. und seine Berichterstattung, Mittheilungen des österreichischen Staatsarchivs*, Bd. 24, Wien 1972, str. 169—222 — razprava predstavlja v nemščini objavljeno poglavje iz omenjene Zontarjeve knjige.

²⁷ Posebej za leto 1566 daje nové podatke o obveščanju že v prvi opombi omenjeno delo I. Voje, *Problematika turških provala u slovenačke zemlje i organizacija odbrane u 15. i 16. veku*, *Istorijski časopis*, 25/26, Beograd 1979, str. 117—131.

²⁸ Omenjamo še H. Noe, *Kreidfeuer in Krain*, *Laibacher Zeitung*, 106/1887, 148, str. 1251—1252, 149, str. 1259—1260; C. Prenner, *Die Kreut- oder Kreuzfeuer und die Tabor in Krain, Carniolia*, I/1838—1839, 60, str. 238—240, 61, str. 243—244, 83, str. 330—331; I. Vrhovec, *Iz domače zgodovine (o pošti)*, Ljubljanski zbornik, VIII, 1888, str. 652—662, 717—727; P. Radics, *Die k. k. Post in Krain und ihre geschichtliche Entwicklung*, Laibach 1896 — za 16. stoletje od str. 16—25; K. Strekelj, *Dvoje glagoliških zapisov na obhodnem listu kranjskem iz leta 1556*, *CZVN*, II, 1905, str. 152—154 — opisana pot sla (*listar*) deželnih stanov; A. Gaber, *Skozi stoletja v našem novinarstvu (v knjigi Razstava slovenskega novinarstva v Ljubljani)*, Ljubljana 1937, str. 179—224; isti, *Razstava slovenskega novinarstva*, *Kronika slovenskih mest*, 5/1938, str. 26—35 (zlasti str. 30, 31); tega področja se dotika tudi diplomatska naloga, ki jo je napisal A. Hožjan, *Oblike prenosa vesti in poštne komunikacije na slovenskem Štajerskem med leti 1500—1722* (tipkopis na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani), november 1987.

²⁹ F. Ahn, *Neue Zeytungen aus Johann Mannels Druckerpresse, Mittheilungen für Bibliothekswesen*, II/1898; o tem delu glej še F. Ahn, *Eine »Neue Zeitung« über Hans von Lenković und den Rittmeister Lamberger*, *MMK*, 17/1904, str. 147—150; isti, *Eine »Neue Zeytung« aus Georg Widmanstetters Druckerpresse in Graz*, *Laibach betreffend*, *MMK*, 1902, str. 71—75; isti, *Eine für Krain wichtige »Türkenzeitung«*, *MMK*, 18/1905, str. 75—78; F. Vatovec, *Slovenski časniki (1557—1843)*, Maribor 1961; B. Reisp, *Mandelčevi ljubljanski tiski v knjižnici Narodnega muzeja v Ljubljani*, *Kronika*, 11/1963, str. 51—56; P. Simoniti, *Lenart Mravlja = Leonardus Formica, slovenski tiskar v 16. stoletju*, *Kronika* 23/1975, str. 45, 46 (prispevek daje literaturo o tiskarstvu od 15. do 17. stoletja); B. Reisp, *Prva v Ljubljani tiskana knjiga (v: J. Dalmatin, Jezus Sira — faks. iz-*

V propagandno obliko boja proti »dednim sovražnikom krščanskega imenā in sosednjim grozodejcem« štejemo tudi dela raznih protestantskih piscev, ki so se zelo razmahnila v 16. stoletju. Sem sodijo zlasti predgovori Primoža Trubarja k njegovim temeljnim delom ter nekatera njegova pisma in posvetila, kar vse je pomembno tudi kasneje v smislu kulturno-političnega in nacionalno-političnega vplivanja.³⁰

V ukrepe za zaščito je sodilo utrjevanje gradov in mest. Zaradi vpadov v 15. stoletju so dobili nekateri kraji mestne pravice in s tem pravico do obzidja. Poleg knjig o gradovih na Slovenskem, ki pa se v zvezi z utrjevanjem pred turškimi napadi lahko le posredno uporabljajo,³¹ imamo sistematičnejše študije o fortifikaciji, v glavnem izpod peres umetnostnih zgodovinarjev.³² Rezultate dosedanjih proučevanj o tej problematiki je v sintetični obliki podal I. Voje v razpravi z naslovom Utrjevanje slovenskih mest za obrambo pred turškimi napadi, ZČ, 41, 1987, str. 473—492 (glej tudi op. 32). O taborih, to je utrdbah, ki so jih za lastno varnost pred Turki zgradili kmetje, je napisal študijo arhitekt P. Fister, Arhitektura slovenskih protiturških taborov, Ljubljana 1975, kljub obravnavi z vidika arhitekture tudi za zgodovinarje najcelovitejše delo.³³

V zvezi s povezanostjo slovenskih in hrvaških dežel moramo omeniti, da je prišlo v 16. stoletju do močnejših gospodarskih in trgovskih povezav, saj so slovenske dežele preskrbovale Vojno krajino z živili, suknom in tudi z orožjem in smodnikom. To poglavje je v slovenski historiografiji povečini zanemarjeno. Omenjeno je v glavnem priložnostno v splošnih pregledih o tej problematiki in delno v preglednih razpravah F. Gestrina o trgovini.³⁴

daja) Ljubljana 1974; isti, Prvi ljubljanski tiskar Janez Mandelc (Mannel, Manlius) 1575—1581 — prispevek tiskan v separadni obliki in v Situli 14/15, Ljubljana 1974; isti, Tiskarna Janeza Mandelca in leta 1578 tiskana pesem o zmagi Ivana Ferenbergerja nad Turki, Kronika, 23/1975, str. 81—87 — vsi prispevki B. Rejspa govorijo tudi o letakih in njihovi vsebini, poleg tega pa dajejo literaturo o tiskih 16. stoletja na solono in posebej za slovensko ozemlje. Med propačano sodijo še članki: V. Steska, Turška jama pri Sv. Krištofu v Ljubljani, Kronika, 5/1938, str. 139, 140; H. Costa, Die Apfel-Canonade an der Türkenschanze am Ostermontage, Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriesskunst, 9/1818, 68, str. 268; isti članek še v Laibacher Wochenblatt, 12/1818, 14, str. 3—4; T. Elze, Historische Miscellen über Stadt und Land, MHVK, 19/1864, 10/11, str. 84—86; o tem običaju piše tudi I. Vrhovec. Zgodovina šentpeterske fare v Ljubljani. Zbornik znanstvenih in poučnih spisov Matice slovenske, Ljubljana 1903, str. 21—26 (navedeno že pod oombno 4), prav tako tudi J. Parapat v navedeni monografiji o turških bojih; V. Steska, Plašč Hasana paše, Kronika, 4/1937, str. 220—222.

³⁰ Slovenski protestantski pisci (druga dopolnjena izdaja), Ljubljana 1966; M. Rubel, Primož Trubar, Ljubljana 1962 — kljub kasnejšim biografijam navajamo le to, ker je v znanstvenem pogledu neorešena: J. Rajhman, Pisma Primoža Trubarja, SAZU, Ljubljana 1986; Z. Smitsek, Trubar in Turki, v zborniku Obdobja 6 z naslovom: 16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Ljubljana 1986, str. 159—169; P. Scherber, Primož Trubar, der Protestantismus und die Türken. Zum politischen und theologischen Hintergrund von Trubars letzter Reise in die Heimat, v zgoraj omenjenem zborniku Obdobja 6, str. 171—180.

³¹ I. Stobar, Razvoj srednjeveške grajske arhitekture na slovenskem Štajerskem, Ljubljana 1977; isti, Gradovi, eraščine in dvorci na slovenskem Štajerskem, Ljubljana 1982; isti, Pregled grajskih stavb na slovenskem Štajerskem, Celjski zbornik 1985, Celje 1985, str. 177—217; M. Smole, Graščine na nekdanjem Kranjskem, Ljubljana 1982.

³² J. Curk, Delež italijanskih gradbenikov na Štajerskem v 16. in 17. stoletju, Zbornik za umetnostno zgodovino, NV, 7/1965; isti, O utrjevanju slovenještajerskih mest v 16. stoletju, Kronika, 30/1982, str. 5—11; isti, Urbano-gradbena in komunalna zgodovina Maribora, Kronika, 31/1983, str. 148—157; isti, Historični viri za urbano-gradbeno zgodovino Maribora, ČZN, NV, 19/1983; isti, Urbano-gradbena zgodovina sloveniebistriškega ozemlja (v zborniku 750 let, Zbornik občine Slovenske Bistrice, Ljubljana 1983); od zgodovinarjev omenimo Braun, Laibach eine Festung wider die Türken, Illyrisches Blatt, 1827, str. 97—99; F. Komatar, Das städtische Archiv in Laibach (o utrjevanju v 15. stoletju), Jahresbericht der Oberrealschule in Laibach, 29, 1903/1904, Laibach 1904, str. 28; I. Voje, Analiza načrtov Ljubljane iz 16. in 17. stoletja (v zborniku razprav Zgodovina Ljubljane — prispevki za monografijo), Ljubljana 1984, str. 140—154; isti, Zbirka planova krajiških utrd za Karlsruhe, v knjižici Vojna krajina (poviesni pregled, Historiografija, rasorave), Zagreb 1984, str. 259—274 (pri avtorju zadnjih dveh razprav gre za primerjalne študije načrtov mesta Ljubljane in utrdb v Vojni krajini).

³³ O odkritju novega tabora glej še A. Pieterski, Gradišče pri Goleku — protiturška utrdba s konca 15. stoletja, ZČ, 34/1980, 3, str. 285—297; nakazovanje možnosti nadaljnje osvetlitve mesta in vloge taborov s postopki, ki jih razvija prostorska oziroma poselitvena arheologija glej B. Slačak, Tabori v sistemu protiturške obrambe, Kronika 35, 1987, str. 143—146; poleg literature, ki jo navaja v svoji študiji P. Fister, pa omenjamo od starejših avtorjev še J. Leinmüller, Der Tabor zu Koschana, MHVK, 20/1865, str. 65—69; A. Dimitz, Archeologisches aus Gottschee, MHVK, 17/1862, 10, str. 84—86; Silertabor, IMK, 7/1897, 6, str. 204—205; kmetje so v taborih poleg hranjenja svoje premoženja tudi točili vino in trgovali ter kupčevali; J. Zontar, Nastanek gospodarske in družbene problematike policijskih redov prve polovice 16. stoletja in dolnjeavstrijske dežele s posebnim ozirom na slovenske pokrajine, ZČ, 10—11/1956—1957, str. 65, 66.

³⁴ F. Gestrin, Trgovsko prometni položaj Novega mesta (od ustanovitve do konca 16. stoletja), Novo mesto 1365—1963, Maribor & Novo mesto 1969, str. 130—143; isti, Marsinjalje k Valenčičevi razpravi o tovarništvu na Kranjskem, ZČ, 36/1982, str. 347—354 (v tem polemičnem zapisu je govor bolj o preskrbi Vojne krajine — omenja številnost tovarnih in vprežnih konj, ki so jih

Med popolnoma neobdelana področja, ki bi nudila temeljitejšo podobo o obrambni organizaciji v slovenskih deželah, sodijo še vprašanja v zvezi z orožarnami, kobilarnami in zdravstveno službo.³⁵

Velik odmev so doživeli turški boji tudi v slovenskih ljudskih pesmih in umetni prozi. Za pisanje o tovrstni problematiki je dal pobudo v svojem književnem programu F. Levstik.³⁶ V zavzemanju za književno vrsto, ki bi bila najbolj primerna za preprosto slovensko ljudstvo, pravi: »Dosti laže bi narejali povesti, ki jim velimo novele. Tu imamo dovolj gradiva, dovolj pravljic, zlasti iz turških bojev. Takrat so se obnašali Slovenci bolj samostojno kakor bodisi kadar koli poprej ali pozneje. Zato so pa tudi naše najlepše narodne pesmi iz one dobe. Ali vsa zgodovina teh časov pri nas leži še zdaj v celini. Dela je dosti, a moža ni, da bi se ga lotil.« Prisetnost ljudskih in umetnih pesmi³⁷ med ljudstvom in ta književna usmeritev³⁸ sta padli na plodna tla. Razvila se je tako imenovana turška povest.³⁹ V njej pride do izraza nacionalno domoljubje, prežeto s krščansko moralo, do izraza pride domovinska ideologija.⁴⁰ Ta množično popularna literatura v 19. in 20. stoletju pa dobi svojo zrelo stilno dognana umetniško pripoved šele prav v zadnjem času.⁴¹ Vendar pa je našel ta motiv odmev tudi v satiri. V zgodbi *Turki v Butalah* je mladinski pisatelj F. Milčinski podal enega originalnih opisov slovenske omejenosti (butalske

morali dajati kmetje); slovenske dežele so imele od Vojne krajine ne samo varnost, ampak tudi gospodarske koristi. Na to nas opozarja pregledna razprava F. Gestrina, *Gospodarstvo na Slovenskem in Vojna krajina*, ZČ, 40/1986, str. 413–421.

³⁵ Originalne, vendar le orientacijske navedbe za 16. stoletje samo glede orožja in orožarn, sicer pa vsebinsko bogatejše za naslednja stoletja, daje prispevek I. Slogar, *Izdelovanje orožja, strojev in orožja, orožarne in skladišča smodnika v Ljubljani*, Kronika 8/1960, str. 174–183; glede konjereje in zdravstvene službe pa dajeta z obrambnega vidika za 16. stoletje le splošne informacije deli: M. Dolenc, *Lipica*, Ljubljana 1980; P. Borisov, *Od ranocelnštva do začetkov moderne kirurgije na Slovenskem*, SAZU, Ljubljana 1977.

³⁶ F. Levstik, *Popotovanje od Litiče do Cateža, Ljubljana 1858*; kaj je značilno za preteklost slovenskega naroda, je kratko označil že F. Prešeren: *Obložitje očetov razprije / s Pipinovim so jarnom sužno ramo: / od tod samo krvavi punt poznamo, / boj Vitovca in ropanje Turčije*. (Osmi sonet sonetnega venca).

³⁷ Gregor Čremošnik, *Naša vojaška narodna pesem*, GMDS, 1939, str. 345–354; Slovenske narodne pesmi, zbral Karol Strekelj, zv. 1 (pesmi pripovedne vsebine), Ljubljana 1895–1898; Slovenske ljudske pesmi (pripovedne pesmi), prva knjiga, (junaške in zgodovinske pesmi), Ljubljana 1970; J. Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda (Zgodovinski dogodki in narodnih pesmih in pripovedkah)*, 3. zvezek, Celovec 1913, str. 368–384; I. Grafenauer, *Turki pred Dunajem*, Slovenske narodne pesmi iz leta 1529 in 1683, *Slavistična revija*, 4/1951, str. 34–59; isti, *Slovenske ljudske pesmi o Kralju Matjažu*, Slovenski etnograf, 3/4, 1950/1951, str. 189–240; isti, *Hrvatske inačice praobrazca balade »Kralj Matjaž v turški leči«*, Slovenski etnograf, 6/7, 1953/1954, str. 241–272; delno pride v poštev tudi delo P. Strmšček, *Orožje v jugoslovanski narodni epiki*, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena XX/1*, JAZU, Zagreb 1921, *Narodnih pesmih*, ki so slavile zgodovino Slovencev in njihove boje s Turki na se je v obdobju romantičnega pridružio tudi več umetnih — glej L. Krakar, *Prepletanja*, Ljubljana 1978 (poglavje *Boji balkanskih narodov s Turki in slovenska romantika*, str. 109–155); na tem mestu naštejmo še pesmi, ki jih ne uvrščamo med ljudske: P. Radics, *Ein Lobesang auf die Schlacht von Sissek*, *Laibacher Zeitung*, 102/1883, 272, str. 2308–2310; P. Wolsegger, *Zur Geschichte der Stadt Gottschee bis zum Jahre 1493* (obiava pesmi von Türkenkrieg v kočevskem dialektu), *Deutscher Kalender für Krain*, 2/1889, str. 53–64; A. Koblar, *Troje slavospevov na zmagi pri Sisku*, *IMK*, 10/1900, 4. str. 128–134; sem sodi še faksimilirana objava pesmi o zmagi Ivana Ferenbergerja nad Turki leta 1578, ki jo je objavil B. Reiso v *Kroniki*, 23. 1975, str. 81–87 (omenjeno že pri opombi 29). Omenjamo še dve pesmi katerim je osnova zgodovinski dogodek, bitka pri Sisku. A. Aškerc je napisal pesem *Mea Kulba*, v kateri si je sposodil zgodovinski dogodek za obravnavo problema (krščanske) morale: če storiš greh (podcenjuješ vero), boš zani tudi kaznovan. Pesniku J. Menartu na je dogodek omenil »pesniški izziv... kako napisati epsko pesnitev v naslednjem pomenu te besede, ne da bi zašel v nezanimivost« — obiava pesmi z naslovom *Bitka pri Sisku* in avtorjeva razlaga *Prozodnost*, XXXIV, št. 12, 1936, str. 1086–1094.

³⁸ O tem knjižnem konceptu in drugih glej M. Kmecl, *Od pridige do kriminalke*, Ljubljana 1975.

³⁹ Problematiko tovrstne literature (z navedbo del) je obdelal M. Hladnik, *Mohorijska pripovedna proza*, *Slavistična revija*, 30/1982, 4. str. 390–414; isti, *Pot slovenske zgodovinske pripovedne proze v 20. stoletju*, XIX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana 1983, str. 63–77; sem sodi še mladinska povest (v dveh zvezkih): J. Slapšak, *Turki pred svetim Titnom*, Ljubljana 1910, 1915; (omenimo še kratko literarno zgodbo sicer neslovenskega avtorja, ki jo navajamo glede na tematiko): F. Fissinger, *Der Türkenprung*, Carniola, III, 1841, str. 21–23, 25–26).

Enako vlogo kot leposlovna so imela tudi glasbena dela, tako junaška igra s petjem in melodramo »Juran in Sofija ali Turki pri Sisku« J. Kukuljevića (napeve je zložil V. Valenta, instrumentalni J. Schantl), ki je bila v Ljubljani uprizorjena leta 1872, glej D. Cvetko, *Začetki slovenske odrske glasbe*, *Dokument Slovenjskega gledališkega muzeja*, tretja knjiga, Ljubljana 1967, str. 140; igra sama je bila v slovenski jezik prevedena in tiskana že leta 1850 (oglas za to delo v MHVK, str. 54); od tristoletnic zmagi pri Sisku je A. Foerster »zložil iz narodnih pesmij »Kranjsko slavnostno koračnico«, Ljubljanski zvon, XIII, 1893, str. 445.

⁴⁰ To poudarja tudi J. Parapat v uvodu dela o turških bojih, ko pravi, da domovino »bodememo tem gorkeje ljubili. Čim bolj poznamo njo in zgodovino njenih sinov«, LMS, 1871, str. 3.

⁴¹ Tu mislimo na delo, ki se le posredno dotika turških bojev v 15. stoletju: S. Vuga, *Erazem Predjamski*, 1–3, Ljubljana 1984 (druga izdaja).

zgodbe so izhajale od leta 1930 do 1932 v listu Naš rod ter v mesečnikih Žika in Zadrugar, v knjižni obliki pa prvič leta 1949).

Na koncu omenimo še zgodovinsko (politično) publicistiko, ki obravnava kot eno izmed faz slovenske zgodovine tudi »turško obdobje«. Tovrstna literatura naj bi imela funkcijo, dajati interpretacijo nekega obdobja v zgodovinskem razvoju na stvarni podlagi (pozitivnem znanju), oziroma naj bi ugotavljala, kakšen je bil pomen obdobja v zgodovinskem razvoju. Vendar pa se ponavadi zrcali v takih interpretacijah določen političen interes (ideologija), zato stvarna podlaga (pozitivno znanje) služi zgolj utemeljevanju tega interesa. S tem postane razlaga enostranska in dobi le navidezno objektivnost, stvarne podlage po postanejo nestvarne, pozitivno znanje pa neznanje. V našem primeru je tako izražen predvsem odnos med Slovenci (podložniki) in Nemci (fevdalci) v času turškega pritiska in nemška brezbržnost za zaščitenost slovenskega kmeta. Ne glede na to, da le delno drži trditev o prepuščenosti kmeta samemu sebi, je zmotna tudi interpretacija, ki postavlja odnos na narodno osnovo. Odnos med krščanskim prebivalstvom takrat opredeljuje socialni status (podložnik : fevdalec) in ne narodna pripadnost, pa čeprav se ta pokriva s socialnim statusom.⁴²

Posledice turških vpadov in prisotnost turške problematike v omenjeni raznovrstni literaturi so sooblikovale v zavesti slovenskega prebivalstva podobo o »Turkih« kot o zastalem prebivalstvu na nizki civilizacijski stopnji, ki je bilo po svojih hotenjih in čustvovanju slovenskemu prebivalstvu, težečemu v zahodnoevropski kulturni prostor, tuje in sovražno. Obenem so Slovenci v 19. stoletju, s to razvito protiturško tradicijo, simpatizirali z vsakim protiturškim uporom ali protiturško vojno ter obsojali zunanjo politiko vsake evropske države, ki se je postavljala na turško stran in skušala ohranjati turško oblast na jugovzhodu Evrope.⁴³ Beseda »Turek« se je z različnimi epitetonami uveljavila kot kletvica ali kot ime za človeka, do katerega ne izražamo naklonjenosti; v političnem žargonu pa je dobil izraz »krvoločni Turek« tudi razredni prizvok in je pomenil lahko tudi domačo izkoriščevalsko gospodo.⁴⁴

Zusammenfassung

SLOWENISCHE HISTORIOGRAPHIE ÜBER DIE TÜRKENEINFÄLLE UND DIE ENTSPRECHENDEN ABWEHRMAßNAHMEN

Vasko Simoniti

Sowohl slowenische als auch andere Historiker zeigten bereits sehr früh Interesse für die Probleme der Türkeneinfälle und der entsprechenden Abwehrmaßnahmen. Wir können behaupten, daß kaum ein Buch oder eine Abhandlung über die slowenische Geschichte des 15. und des 16. Jahrhunderts dieser Problematik ausweicht. Neben dem Anführen jugoslawischer und ausländischer Bibliographien ver-

⁴² Tako interpretacijo zasledimo delno pri D. Lončar, *Socijalna zgodovina Slovencev* — objavljeno v knjigi L. Niederle, *Slovanski svet*, Ljubljana 1911, str. 177—244 (o pomenu turških vpadov, str. 199—204); prevedeno tudi v angleščino *The Slovenes: A Social history (From the Earliest Times to 1910)*, Cleveland, Ohio, American Yugoslav Printing & Publishing Co. 1939 (o pomenu turških vpadov, str. 26—30); boli pa je to prisotno v delu E. Kardelj (*Sperans*), *Razvoj slovenskega narodnega vrašanja*, Ljubljana 1970 (tretja izdaja), str. 197—198. Na tem mestu omenjamo še delo J. Javoršek, *Kako je mogoče*, Maribor 1978 (tretja izdaja), ki ga na kakšno drugo mesto ne moremo uvrstiti, se pa tudi dotika te problematike v zgoraj navedenem smislu, le da v tej esejistično izpovedni prozi romantično pojasnjevanje obdobja turških bojev ne presega razmišljanja druge polovice 19. stoletja, str. 145—147.

⁴³ V. Melik, *Zgodovinska tradicija pri Slovencih v drugi polovici 19. stoletja*, XIX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana 1983, str. 211—222; P. Lukovič, *Slovenci i bugarski aprilski ustanak protiv Turske 1876. godine*, ZČ. 40. št. 1—2, 1986, str. 15—83; V. Melik, *Slovenski tisk o balkanskih problemih 70-tih in 80-tih let 19. stoletja*, ZČ. 1986, str. 451—454.

⁴⁴ Slovenska kmečka stranka v dvajsetih letih 20. stoletja s tem izrazom označuje predstavnike velekapitala. M. Pivec, *Programi političnih strank in statistika volitev, razprava v knjigi: Slovenci v desetletju 1918—1928*, Zbornik razprav in kulturne, gospodarske in politične zgodovine, uredil Josip Mal, Ljubljana 1928, str. 364.

sucht der Beitrag auch eine möglichst vollkommene Literaturübersicht zu liefern, die dieser Problematik in Slowenien gewidmet ist. Im Beitrag wird die Literatur über die Organisation der Türkenabwehr nach einzelnen Komplexen, wie sie von den militärischen Organisationen seinerzeit festgelegt wurden, behandelt und ausgewertet. Der Beitrag erfaßt auch die historische (politische) Publizistik, in der die »Türkenzeit« als eine Phase der slowenischen Geschichte erörtert wird, sowie das Echo, das die Kämpfe mit den Türken in den slowenischen Volksliedern und der Kunstprosa gefunden haben.

ZBIRKA ZGODOVINSKEGA ČASOPISA

Na upravi Zgodovinskega časopisa (YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, tel. (061) 332 611, int. 210) lahko naročite naslednje zvezke knjižne zbirke ZČ:

1. Edvard Kardelj-Sperans in slovensko zgodovinopisje. Ljubljana 1980, 44 strani. — **4000 din**

Zbornik objavlja predvsem gradivo z izrednega občnega zbora Zgodovinskega društva za Slovenijo (2. marca 1979) ob štiridesetletnici izida knjige Edvarda Kardelja-Speransa »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja«. Gradivo je izšlo kot separaten odtis iz »Zgodovinskega časopisa«, št. 4/1979.

2. Franc Šebjanič: Šolnik in domoljub Adam Farkaš (1730—1786). Ljubljana 1982, 24 strani. — **2800 din**

Razprava o doslej skoraj nepoznanem zaslužnem prekmurskem protestantskem učenjaku in rektorju šopronskega liceja je izšla kot separata publikacija — ponatis iz »Zgodovinskega časopisa«, št. 1-2/1981.

3. Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem. Posvetovanje ob štiridesetletnici Denarnega zavoda Slovenije, Ljubljana, 11. in 12. decembra 1984. Ljubljana 1987, 134 strani. — **12.000 din**

Zbornik objavlja 15 razprav o denarstvu, bančništvu, zaslužkih, cenah in življenjskih stroških na Slovenskem od antike do obdobja po drugi svetovni vojni. Večina razprav je bila objavljenih v »Zgodovinskem časopisu« od številke 3/1984 do 4/1986; novo je v zborniku med drugim tudi slikovno gradivo.

4. Dušan Kos: Bela krajina v poznem srednjem veku. Ljubljana 1987, 76 strani. — **8000 din**

Razprava o srednjeveški zgodovini Bele krajine (politične, upravne, cerkvene razmere, plemstvo, gospostva, mesta, agrarna kolonizacija). Separatna publikacija — ponatis iz »Zgodovinskega časopisa«, št. 2 in 3/1987.

5. Janez Cvirn: Boj za Celje. Politična orientacija celjskega nemštva 1861—1907. Ljubljana 1988, 88 strani. — **8000 din**

Na podlagi nemških virov je avtor prikazal postopen prehod celjskih Nemcev od liberalne, v nacionalnem oziru manj napadalne politike do narodnostnega radikalizma, vsenemštva, antisemitizma in poudarjanja superiornosti arijske rase, ki so prevladali v desetletju pred 1. svetovno vojno.

Za člane slovenskih zgodovinskih in muzejskih društev ter za študente veljajo običajni popusti.